

ЕКОНОМІКА ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ ТА ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

УДК 330.32

Теоретичні основи екологізації суспільного виробництва

Геліч Н.В.кандидат економічних наук, доцент
Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки

Розглянуто поняття «екологізація суспільного виробництва». Обґрунтовано екологічний, економічний та соціальний ефекти впровадження екологізації суспільного виробництва. Визначено типи економічного механізму екологізації. Встановлено передумови екологізації суспільного виробництва та розроблено шляхи її впровадження. Запропоновано механізм управління екологізацією суспільного виробництва.

Ключові слова: екологізація, екологізація суспільного виробництва, економічний механізм екологізації, екологічна культура.

Gelich N.V. ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ЭКОЛОГИЗАЦИИ ОБЩЕСТВЕННОГО ПРОИЗВОДСТВА

Рассмотрены понятия «экологизация общественного производства». Обоснованы экологический, экономический и социальный эффекты внедрения экологизации общественного производства. Определены типы экономического механизма экологизации. Установлены предпосылки экологизации общественного производства и разработаны пути ее внедрения. Предложен механизм управления экологизацией общественного производства.

Ключевые слова: экологизация, экологизация общественного производства, экономический механизм экологизации, экологическая культура.

Gelich N.V. THEORETICAL BASIS OF ECOLOGICAL SOCIAL PRODUCTION

Definition of "greening social production". Establishing the ecological, economic and social impact greening implementation of social production. The types of economic greening mechanism. Established preconditions greening of social production and to develop ways of its implementation. A greening management mechanism of social production.

Keywords: greening, greening of social production, economic mechanism greening, ecological culture.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Зростання суспільних потреб зумовлює необхідність інтенсифікації виробничої діяльності. Використання на практиці господарської діяльності традиційних енерго- та ресурсномістких технологій, застарілої техніки призводить до погіршення екологічного стану природних ресурсів, а надмірне навантаження на екосистему спричиняє деструктивні зміни. Це обумовлює необхідність розроблення й запровадження механізму екологізації суспільного виробництва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у розвиток екологізації суспільного виробництва зробили українські вчені: І.К. Бистряков, В.А. Борисова, О.О. Веклич, Б.М. Данилишин, С.І. Дорогунцов, Н.В. Зіновчук, І.М. Кобушко, К.Ю. Корчевна, І.В. Мартусенко, Л.Г. Мельник, С.В. Мочерний, Є.В. Мішенін,

О.Л. Попова, Т.М. Ратошнюк, І.М. Синякевич, Є.Т. Суханова, А.Я. Сохнич, В.В. Тарасова, А.Г. Тихонов, Г.Г. Філіпчук, О.І. Фурдич та ін.

Серед зарубіжних дослідників великий внесок у розробку теоретичних і практичних основ вирішення екологічних проблем належить У.Дж. Баумоль, Г. Дейлі, М. Коммону, В.Є. Оутсу, Д. Пірсу, Е. Пфайпфферу, А. Рендоллу, Б. Філду, Р. Штайнеру та ін.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є розроблення концептуальних положень і практичних рекомендацій щодо екологізації суспільного виробництва. Основним завданням даного дослідження є поглиблення та обґрунтування теоретико-методологічних засад екологізації суспільного виробництва.

Виклад основного матеріалу дослідження. Нині надзвичайної ваги загально-

державного значення набуває екологізація суспільного розвитку. У наукових публікаціях проблеми екологізації суспільного розвитку розглядаються в рамках економічної, екологічної, соціальної та духовної сфер як процес, що забезпечує поступ земної цивілізації у напрямку до сталого екологічно збалансованого розвитку [17, с. 58]. І.М. Синякевич визначає екологізацію суспільного розвитку, як «концепцію, що передбачає екологізацію економічної і соціальної політики та оздоровлення духовної сфери за допомогою системи ефективних інструментів з метою забезпечення стійкості екологічних систем і усунення глобальних, національних і регіональних екологічних загроз [18, с. 99].

І.В. Мартусенко та К.Ю. Корчевна вважають, що екологізація суспільного розвитку – це динамічний процес, спрямований на комплексне оздоровлення екологічної, економічної, соціальної та духовної сфер суспільної діяльності. Екологізація суспільного розвитку повинна привести до зменшення антропогенного навантаження на зовнішнє природне середовище та розвиватися під впливом ефективних інструментів екологічної політики. Даний процес є інструментом втілення в життя концепції, яка передбачає пріоритет духовного розвитку над виробництвом матеріальних благ. Сучасна енвайроетнономічна наука робить тільки перші кроки щодо удосконалення методів екологізації економічної діяльності. Основна мета цього процесу – зробити економічну діяльність екологічно безпечною [2].

У науковій літературі існують різні підходи до визначення терміну «екологізація виробництва». Більшість визначень розглядається як сукупність послідовних дій, спрямованих на перетворення методів та способів виробництва, які гармонізовані із законами розвитку навколишнього природного середовища, інший підхід полягає у взаємозв'язку екологізації з інноваційною діяльністю, що спрямована на збереження природної рівноваги і поліпшення якості життя населення.

Л.Г. Мельник вважає що «екологізація виробництва здійснюється через систему організаційних заходів, інноваційних процесів, реструктуризацію виробничої сфери і споживчого попиту, технологічну конверсію, раціоналізацію природокористування, трансформацію природоохоронної діяльності, що реалізуються як на макро-, так і на мікроекономічних рівнях» [9, с. 216–217].

В.В. Тарасова трактує дане поняття наступним чином: «екологізація – процес послідов-

ного впровадження нової техніки і технології, нових форм організації виробництва, виконання управлінських та інших рішень, які дають змогу підвищити ефективність використання природних ресурсів з одночасним збереженням природного середовища та його поліпшення на різних рівнях» [1, с. 300].

Є.Т. Суханова під екологізацією розуміє «процес упровадження технічних, технологічних, управлінських, економічних і інших рішень, які зможуть забезпечити нормальне поновлення, раціональне використання усіх видів ресурсів, охорону навколишнього природного середовища, а також будуть сприяти нормальній життєдіяльності й працездатності населення, оскільки харчування має найбільш важливе значення серед умов довкілля, які постійно впливають на людський організм» [11, с. 62].

С.В. Мочерний визначає екологізацію як «процес послідовного впровадження нової техніки і технології, нових форм організації виробництва, виконання управлінських та інших рішень, які дають змогу підвищити ефективність використання природних ресурсів з одночасним збереженням природного середовища та його поліпшенням на різних рівнях» [13, с. 179].

І.М. Кобушко обґрунтовує висновок, що одним із пріоритетних напрямків забезпечення екологічно збалансованого розвитку є комплексна екологізація виробництва, яка сприяє реалізації концепції побудови екологоорієнтованого виробництва. Під комплексною екологізацією виробництва він розуміє безперервний процес впровадження нових технічних, технологічних, економічних, управлінських та правових рішень, які в сукупності забезпечують еколого-економічну збалансованість [4, с. 5].

Г.Г. Філіпчук розглядає екологізацію, як «процес неухильного і послідовного впровадження систем технологічних, управлінських, юридичних та інших рішень, організації виробництва, що дозволяють підвищувати ефективність використання природних ресурсів з поліпшенням або хоча б збереженням якості довкілля», а також автор наводить ще одну дефініцію даної категорії, де представляє її як «шляхи удосконалення розроблених і створених нових технологічних процесів, які б якомога повніше забезпечували принцип непорушення екологічної рівноваги» [14].

Розглянувши різні підходи до розкриття терміну «екологізація», на нашу думку, можна сказати, що екологізація суспільного вироб-

ництва – це комплекс заходів, що забезпечує використання методів і способів господарювання, спрямованих на збалансований розвиток екосфери та відтворення навколишнього природного середовища.

Запровадження екологізації суспільного виробництва сприятиме забезпеченню еколого-економічного та соціального ефекту на основі трьох його складових – екологічної, соціальної та економічної.

Соціальний ефект полягає у зростанні благополуччя сільського і міського населення, зниженні рівня захворюваності населення усіх вікових категорій; відбувається розвиток соціальної інфраструктури; підвищується рівень зайнятості через створення нових робочих місць в екологічних виробництвах.

Економічний ефект зводиться до скорочення витрат через застосування енерго- й ресурсозберігаючих технологій та заощадженнях на екологічних штрафах і платежах; «завоювання» та вихід на нові ринки екологічної продукції та технологій; отримання прибутків від реалізації екологічних інновацій та екологобезпечних товарів; формування екологічного іміджу підприємств. Екологічний ефект можна охарактеризувати через поліпшення стану навколишнього природного середовища у результаті впровадження екологобезпечних технологічних та управлінських рішень; раціональне використання природних ресурсів їх збереження та відтворення, включаючи й родючість ґрунтів; зменшення антропогенного навантаження на довкілля [3].

Для розроблення практичних рекомендацій щодо екологізації суспільного виробництва необхідно розглянути економічний механізм екологізації. Проаналізувавши вітчизняну та зарубіжну літературу, можна виділити три основні його типи.

Перший тип – компенсуючий (м'який, пасивний) механізм, ліберальний в екологічному відношенні. Він містить досить поблажливі обмежувальні екологічні норми для галузей та секторів економіки, що не перешкоджають їх розвитку. Даний тип економічного механізму направлений, головним чином, на компенсацію негативних екологічних наслідків, і має незначний вплив на темпи і масштаби економічного зростання. Саме такий тип механізму екологізації притаманний техногенному розвитку. Він спрямований головним чином на боротьбу з негативними екологічними наслідками суспільного виробництва, а не з причинами виникнення екологічних деформацій.

Другий тип – стимулюючий розвиток екологобалансованих та природоохоронних виробництв і видів діяльності. Провідне місце у функціонуванні такого механізму екологізації відіграють ринкові інструменти. Він сприяє збільшенню обсягів виробництва шляхом розроблення і запровадження нових технологій, забезпечує охорону та раціональне використання природних ресурсів. Прикладом такого механізму може слугувати формування сприятливого економічного середовища для розвитку органічного сільського господарства.

Третій тип економічного механізму природокористування можна охарактеризувати як жорсткий. Цей механізм ґрунтується на використанні адміністративних і ринкових інструментів. Відбувається поєднання жорсткої правової, податкової, кредитної політики з одночасним запровадженням екологічних санкцій та відповідальності. У результаті відбувається призупинення природомісткого, ресурсовитратного господарювання та налагоджується раціональне, енергоощадне використання природних ресурсів [3].

Для розроблення концептуальних положень щодо екологізації суспільного виробництва необхідно, насамперед, впровадити на підприємстві екологічну культуру. В своїй діяльності підприємства використовують значну частину природних ресурсів, здійснюють викиди шкідливих речовин, розміщують відходи виробництва, тому для них досить актуальним питанням є відповідність їхніх технологічних процесів екологічно безпечним нормативам.

Отже, передумовою екологізації суспільного виробництва є забезпечення екологічно безпечної діяльності підприємств. Для цього необхідно розробити:

- виважену державну екологічну політику, спрямовану на зменшення негативного впливу суспільного виробництва на навколишнє середовище;

- створити на підприємстві управлінський механізм екологізації суспільного виробництва, що включає в себе: мету, завдання, об'єкт, суб'єкт та інструменти екологізації.

Ефективність екологізації суспільного виробництва можливо забезпечити шляхом поєднання ринкових та державних методів управління, зокрема впровадити економічні стимули та штрафні санкції, адміністративну та кримінальну відповідальність за порушення встановлених законодавством екологічних норм.

Для посилення екологічної спрямованості суспільного виробництва потрібно:

- сформувати, впровадити та реалізувати на підприємстві екологічну культуру;
- періодично проводити моніторинг навколишнього природного середовища та контролювати викиди шкідливих речовин;
- впровадити на виробництво інноваційні ресурсозберігаючі технології;
- використовувати технології переробки та повторного використання відходів виробництва;
- запровадити обов'язкове екологічне страхування.

Висновки з цього дослідження. Для ефективної реалізації екологізації суспільного виробництва необхідно розробити та впровадити на підприємстві відповідний механізм управління екологізацією. Серед дієвих захо-

дів слід використовувати концепції «зеленого офісу» та «бережливого виробництва», доцільно впроваджувати екологічну культуру, впроваджувати новітні екологобезпечні та енергоощадні технології, інноваційні розробки. Посиленню екологізації суспільного виробництва сприятиме впровадження на підприємстві сучасних досягнень науки і техніки з одночасним вихованням екологічного мислення у споживачів. Це сприятиме підвищенню рівня екологічної безпеки нашої держави, поліпшенню екологічної ситуації в Україні, розвитку екологічно збалансованого природокористування, підвищенню рівня екологічної свідомості громадян та досягнення безпечного для здоров'я людини стану навколишнього природного середовища.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Тарасова В.В. Екологічна статистика : [підруч.] / В.В. Тарасова. – К. : Центр навч. літер., 2008. – 392 с.
2. Мартусенко І.В. Екологізація економічного розвитку: пріоритетні напрямки та перспективи для України / І.В. Мартусенко, К.Ю. Корчевна. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://nauka.kushnir.mk.ua/?p=73275>.
3. Бігдан О.В. Теоретико–методологічні основи економічного механізму екологізації аграрного виробництва / О.В. Бігдан, О.В. Ходаківська. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.sworld.com.ua/simpoz2/23.pdf>.
4. Кобушко І.М. Фінансово-економічний механізм екологізації промислового виробництва : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. економ. наук : спец. 08.00.06 «Економіка природокористування та охорони навколишнього середовища» / І.М. Кобушко – Суми, 2007. – 22 с.
5. Мельник Л.Г. Екологічна економіка : [підруч.] / Л.Г. Мельник. – [3-тє вид., випр. і допов.] – Суми : ВТД «Університетська книга», 2006. – 367 с.
6. Суханова Є.Т. Економічні аспекти екологізації розвитку продовольчого комплексу регіону / Є.Т. Суханова. – Ірпінь : Академія ДПС України, 2002. – 77 с.
7. Економічний енциклопедичний словник : [у 2 т.] / [С.В. Мочерний, Я.С. Ларіна, О.А. Устенко, С.І. Юрій] ; за ред. С.В. Мочерного. – Л. : Світ, 2005. – 563 с.
8. Філіпчук Г.Г. Словник термінів з питань екології та безпеки життя і діяльності : [навч. посіб.] / Г.Г. Філіпчук. – Чернівці : Зелена Буковина, 2003. – 752 с.
9. Синякевич І.М. Екологізація розвитку: об'єктивна необхідність, методи, пріоритети / І.М. Синякевич // Економіка України. – 2004. – № 1. – С. 57–63.
10. Синякевич І.М. Екологізація розвитку: суть, об'єктивна необхідність, принципи, інструменти, перспективи для України / І.М. Синякевич // Науковий вісник ЛНЛУ. – 2005. – Вип. 15.6. – С. 98–102.